

СВІТЛО ПАМ'ЯТІ

Давно колись, ще до Чорнобиля, ми всією редакцією, з дітьми і знайомими ходили в музей Григорія Світлицького на виставку Галини Севрук. Виявляється, то була її перша персональна виставка. І ще — виявляється — виставка відбувалася тут не випадково. Бо саме в цьому будиночку на Дігтярній вулиці, 30, мала Галинка вчилася малювати. А навчав її господар дому Григорій Петрович Світлицький.

З розповідей Галини Севрук:

Перший мій учитель — Григорій Петрович Світлицький — заронив мені в душу святе почуття до мистецтва, до природи, до цієї сфери творчості. Це не було меркантильне навчання, це було інтимне почуття радості від того, що ти можеш щось творити сам.

Він був музикант і часто грав на скрипочці, а ми ще з одною дівчинкою сиділи і слухали. Ми ходили до нього додому, він ставив нам натюрморт на веранді. Був дуже інтелігентною людиною — від глибокого розуміння життя. Умів слухати і розуміти. Любив усе, що пов'язано з театром і музикою.

Згадую ці студії на Дігтярній, 30, з великою теплою, вдячністю, радістю. То було входження у світ мистецтва, краси і духовності. Світла аура цього симпатичного і тонкого митця заворожувала мене, утверджувала непохитне рішення стати справжнім митцем, поглиблювала любов до природи. Бачу і зараз Григорія Петровича — білого, сивого, сивого серед яблунь і яблук, які у цій садибі були скрізь: на деревах, на землі, у ночвах, у кошиках, на веранді і в хаті. Яблука роздавалися всім, хто заглядав до цієї оселі.

Мене познайомила з ним і просила його мене навчати моя тьоття Маня, Марія Василівна Липська, яка товаришувала з його дружиною Єлизаветою Василівною.

Отож, я закінчила Художню школу і вже готувалась до інституту. Вчитель по малюнку і живопису був Володимир Олексійович Денисов. З учнів пам'ятаю: Кононенко Іру, Олену Годованюк, Льову Призанта, Тамару Холщевнікову, Галину Зубченко, Галину Савченко, Антона Тетьору, Золотова, Гребеник, Гречаник, Скорупського, Майю і Галю Григор'євих, Наташу Юзефович, Сашка Каравана, Толю Силаєва, Вілена Чеканюка, Женю Мирного, Гогу Малакова, Анатолія Тихонова, Сеню Каплана.

Пам'ятаю, що на уроках з математики — тригонометрії чи геометрії — було лише два учні, які розв'язували задачі, це я і Льова Призант. Ми приходили раніше до школи і на дошці писали: я — свій варіант рішення, Льова — свій. Весь клас списував, математика була твердим горішком. Натомість не знала фізику і не любила хімію, німецька мова також була заважка.

Галина Севрук і Іван Світличний

Майже все моє дитинство проминуло у похмурому місті Харкові. Найтяжчі спогади зв'язують мене з цим містом. Пам'ятаю 1933 рік: я після сніданку вибігла надвір і прикипіла до паркану. Крізь штахетник я бачила, як навпроти мене зупинився віз, на возі лежав мертвий селянин, руки звисали до землі; шкапа була така виснажена, що ребра випинались з-під шкіри — вона ледве дихала, опустивши голову до землі. Я перелякалась і побігла до мами, до хати. Мені було 4 роки.

Спогад 1938 року. Мешкала моя родина тоді на Холодній Горі по вулиці Підлісній. Ми з сестрою Олею щовечора виходили на вулицю. Там збирались такі ж діти, як і ми, грали у різні ігри. Та позатим кожного вечора чекали, чи приїде великий чорний фургон (закритий). І коли він з'являвся, то обов'язково підїздив до якогось будинку і забирав чоловіка, чи жінку, було таке, що забирали обох.

Батьки мої так само чекали щовечора, що за ними приїдуть, і готувались заздалегідь. Вікна були затемнені. І хоч нам, дітям, про те нічого не розповідали, ми все знали, вулиця мала бездротовий телефон. Куди і для чого забирали людей, ми не знали, але образ чорного, великого, без вікон фургона був оповитий страшною таємницею, викликав моторошний жах.

Я любила малювати та читати. До школи ходила разом з сестрою Олею. Вона була розумна і дуже строга, стежила за моєю поведінкою, аби я не порушувала заборони батьків. Я ж була бешкетниця. Я дуже любила робити, власне, заборонені речі. Так, приміром, я намовляла Олею порушити мамину заборону і, підшукавши ключа, відчиняти шафу, де мама ховала заповітну Біблію, успадковану від батька. Мамин батько, а мій дід Дмитро Миколайович Григо-

рович-Барський був адвокатом у Києві. Коли трапилась «справа Бейліса», від київської громади вибрали і призначили адвокатом мого діда. Справа на той час набула розголосу по цілому світу. Адвокатура виграла справу, а вдячні євреї подарували дідові у розкішному футлярі червоного дерева Біблію. Для мене ця Біблія була чудом із чудес, бо за кожною сторінкою тексту стояла фантастична гравюра Доре. Нічого кращого я в житті своєму не бачила, то була казка, і ми з Олею заворожено роздивлялись це чудо, розчинялись у казці, забувши про заборону.

У 1918 р., після революції, дід мій Дмитро Миколайович емігрував до Франції з сином Глібом. Мама мала з ним їхати також, але відмовилась. Натомість зі своїми друзями-однодумцями поїхала в Узбекистан, де зупинилась в Караколі, там вони створили свою спілку-комуну, рятуючись від революції. Але сподівання врятуватись були марні. Репресій вони зазнали в повному обсягу.

З університету маму відрахували, на роботу не приймали; з батьком листуватися заборонили, а друзів почали арештовувати. Залишався однак шанс вижити: моя мама і тато використали його одружившись, бо давно вже дружили і любили одне одного. Життя родинно набуло нового змісту.

Сильвестр Мартинович Севрук працював архітектором. У 1927 р. вони взяли шлюб, а у 1929 р. народилась я — у Самарканді, куди батьки переїхали. А згодом у 1930 р. мама, тато, Оля і я переїхали до Харкова, де жили до самої війни. Тоді тата забрали на окопи. А мама з нами залишилась сама, без будь-якої допомоги.

Німці постріляли всіх собак у місті, вбили і нашого улюбленця — Турсика, що не ховався від них та аж заходився від люті, коли бачив німця. У цьому страшному році я бачила трупи просто неба на вулиці, бачила на балконах повішених і розстріляних біля своїх садіб людей. Харків замерз і завмер — люди помирали від холоду і від голоду.

Батько довго виходив з оточення і коли нарешті дістався домівки, одразу взяв санчата, поклав на них домашні скарби і пішов на село. За якийсь час повернувся і привіз трохи харчів. Мати ледве стояла на ногах. Батько не ходив до німців на роботу, але де він шукав порятунку, не знаю.

Навесні мама опухла від голоду, ми ледве рухались і батько наважився їхати до Німеччини. Харків помирав, навколо були спустошені мертві села. Треба було тікати. Німці допомагали тим, хто погоджувався їхати до Німеччини. Не пам'ятаю, як ми дістались вокзалу, не пам'ятаю того вагона, в якому їхали. Запам'ятались Валки. Це була перевалочна база. Нас висадили і поселили у гуртожитку, звідки мали посадити вже на прямий потяг до Німеччини. Але у батька був свій план. Де він взяв два візочки, за які речі виміняв їх, не знаю. Пам'ятаю, що вночі перед світанком батько забрав мене на візок, а другий візок був у мами та Олі. І звідти ми розбіглись у різні боки, аби німці не змогли нас упіймати. Ми з батьком пішли до Полтави. Йшли селами, зупиняючись у людей. Батько був добрий майстер, міг покласти піч, пошити чоботи, чи зма-

лювати. А я пасла корівку. Лише одного разу довелось нам ночувати у скирті. Та все було гаразд. Засмучувала лише думка, як там Оля і мама, чи не спіймали їх німці, і як нам зустрітись. По дорозі ми зайшли до Чугуєва. Там жив батьків товариш архітектор Шумилін. Ми відпочили два дні і рушили далі. Шумилін просив батька залишити мене у нього, та батько категорично відкинув цю пропозицію.

Тож пішли ми далі мандрувати. Перейшли Полтаву і нарешті дістались великого, дуже красивого села Шишаки, в долині річки Псел. Там і зупинились. Батько зразу пішов працювати інженером до німців. Йому дали хату і він почав будувати міст через Псел. Під час подорожі ми вже не голодували, набрались сил та енергії, і треба було діяти. Я благала батька відпустити мене на пошуки мами. Та мене не зрозуміли, натомість, якщо я буду наполягати, батько пообіцяв мене зачиняти в хаті на замок. Я довго вагалась і зважилась поїхати самостійно, бо тато таки не відпустить.

Одного сонячного ранку, коли тато пішов на роботу, я зачинила хату, поклала ключ в умовлене місце і пішла до тої бабусі, в якої останній раз пасла корову чорну. Бабуся радо зустріла мене, але коли дізналась про мій задум, розсердилась і почала відмовляти. Весь день я її переконувала, що виходу нема, а маму і Олю треба знайти. Заночувала я у цієї бабусі, а на ранок вона дала мені паляницю хліба і провела до Полтавського шляху. До Полтави п'ятдесят кілометрів. Я була боса, у легенькому платтячку. Попереду йшли три жінки. Я бігла за ними, намагаючись не відставати далеко. Думала вже не так про маму, як про батька, якого покинула так підступно, самого, серед чужих людей. Гірко стало й сумно, та назад вороття не було.

Жінки попереду помітили, що якась дівчинка біжить за ними, і стишили трохи ходу. Цей марафонський пробіг тривав з ранку до пізнього вечора, і коли ми дістались до Полтави, я була геть знесилена і впала біля першого паркану. Але жалісливі жінки не покинули мене напризволяще. Вони повернулись, знайшли мене під парканом, а оскільки я не могла вже стати на ноги, то на руках віднесли мене до якоїсь хати. Розпитали, куди йду і чого хочу. І я розповіла, що втекла від батька шукати маму. Іду у Валки, бо там останній раз бачила маму. Наразок ці святі жіночки взяли мене з собою. Цілий день ми їхали в німецькому фургоні, що прямував до Харкова, а під вечір дістались Валок. Але щось мене зупинило, і коли шофер сказав: Валки, виходь, я попросилась їхати до Харкова, бо там жила тьотя Владя — сестра мого тата, і вона могла знати більше про те, де тепер моя мати. У самому центрі Харкова на Пушкінській вулиці, я попрощалась з добрими жіночками.

Я таки знайшла тітоньку Владю. Зараз уже не пам'ятаю, де вона мешкала, а тоді точно знала, куди йти, і коли постукала у двері, а тітка відчинила мені, впізнала, то і зраділа, і злякалась.

У той час єдиний спосіб спілкування був такий: передавали листа з біженцями, які з торбами ходили від села до села, від міста до міста. Батько не передавав листів, а мама, як всяка розумна жінка, передавала до Харкова. Тітка не знала, де я та батько, але добре знала, де зупинились мама з Олею.

Тепер я вже точно знала, де мені шукати свою маму. Я була щаслива. А тим часом відпочивала у тітоньки та лікувала свої лапки, на підошві був суцільний пухир. Енергія вирувала в мені після зимової голодної сплячки і я, підлікувавши ноги, вирішила завітати у свою оселю на Холодній Горі і перенести деякі речі до тітки. Ключі батьки залишили у неї, тож проблеми відчинити хату не було.

Три дні я ходила на Підлісну вулицю і забирала звідти теплі речі та мамині сукні, далі мені не дозволяли це робити сусіди, які згодом пограбували квартиру нашу.

Тітка Владя написала листи до мами і тата, я їх маю віддати. Я не пам'ятаю, якою дорогою йшла, знаю, що прямувала до Карлівки, що десь під Кіровоградом. Йшла спокійно, вже не було за ким бігти, знайшла горбочок, де відпочила і щось поїла. Та невдовзі їде машина німецька. Зупинились, німець за кермом, поруч наша людина. Питає цей чоловік, куди йду. Я кажу — до Карлівки, що під Кіровоградом. Кажуть, сідай, підвеземо. Десь уже вечоріло, коли мене висадили на повороті до Карлівки. Щаслива тим, що так комфортно і так багато проїхала, я пішла далі тою дорогою, що стелилась переді мною. Та насувалась ніч, Карлівки не видно, і я вирішила заночувати в степу у сіні, в першій скирті, яку побачила недалеко.

Скирта була сухенька і запашна. Зробила в ній дірку й залізла, заснула миттєво. Та серед ночі мене розбудило і налякало страшне хропіння. Тихенько виглянула зі свого кубельця. Внизу, піді мною два величезних кабани — дикі, і купа малих поросят. Я зомліла — дуже злякалась. Та все минулося, мене не зачепили, погуляли трохи й побігли далі. Але вже до ранку я не спала. Ранком досить швидко добігла до Карлівки, вона вже поруч була, а звідти, розпитавши людей, дісталась гуральні, бо саме там у гуртожитку жила мама з Олею.

Я знайшла їх, це було невимовне щастя. Оля зразу погодилась іти до батька. А я залишилась з мамою.

Робота тут була сезонна. Пололи буряки, копали, збирали. Все було, як при совєтах, німці використовували систему. Прийшла осінь, прийшла зима, від батька не було вісточки, Оля також мовчала. А тим часом у гуртожиток забрів тиф.

Німці боялись епідемії. Люди почали помирати, хворих вивозили до Карлівки в лікарню. Захворіла і я з мамою. Не пам'ятаю, скільки тривала хвороба, але коли нас виписали, була вже тепла весна. Я стояла з мамою біля лікарні, на околиці Карлівки, а перед нами стелився шлях до гуральні. Лише п'ять кілометрів. Та ми ці п'ять кілометрів долали цілий день, такі були слабкі і виснажені.

Речі наші спалили, всю нужу витравили та дали нову постіль. Невдовзі, здається, за місяць приїхав за нами батько. Приїхав на возі, забрав мене і маму до Шишак. Я ніколи з батьком не обговорювала цю тему — мою втечу, та знала, що він тяжко переживав, але пробачив мені той вчинок, і надалі, і в Шишаках, і в Києві під час різних колізій стосунки з батьком були в мене найкращі, і вся моя любов була до батька найтепліша. Батько завжди підтримував усі мої ідеї і поривання. Натомість від мами відійшла, вона мене не ро-

зуміла. Але це буде потім. А поки що ми живемо у Шишаках, на Подолі, біля Псла, через який батько будує міст, живемо в окремому будинку. Тримаємо одну курку, поросля та кілька кроликів. Кролики — то моя парафія.

Восени почали ходити до школи в босоніжках, писали на газетному папері. Та все одно було добре, було радісно, бо всі були вкупі...

Вже після інституту я зустріла своїх найкращих друзів: Івана Світличного, Аллу Горську, Галину Зубченко, Люду Семикіну, Івана Дзюбу, Євгена Сверстюка. То були однодумці, що об'єднались у «Клуб творчої молоді».

«Клуб творчої молоді» був тоді нашою академією духовності, пізнання і практичної діяльності серед загальної атмосфери задухи тодішнього режиму. Передувала виникненню клубу хрущовська відлига. Можна було нарешті говорити про те, про що ми звикли мовчати. Повертались в'язні, розпочалась реабілітація. Мені раптом розкрились очі — як можна бути художником України і не знати української мови, літератури, історії, мистецтва. Подібний стан переживав багато хто, та не кожен зважувався перевчатись, перебудуватися. А я вже не могла так жити, і не хотіла, я вже бігла вперед, спотикаючись і падаючи ледве не на кожному кроці. Я перейшла на жакливий суржик. З мене сміялись, та я вперто не відступала.

Іван Світличний — це був мій новий перший учитель, по-справжньому світла людина, весь час підтримував мене і як людину, і як митця. «Клуб» нас об'єднав, але і поза «Клубом» ми весь час спілкувались, радились і навчались. Я ходила, ні, я літала, окрилена високою духовністю Івана, він дав, відкрив для мене нове життя, нові шляхи — і в житті, і в мистецтві. Таким Іван був не тільки для мене, а й для багатьох неофітів, що їх породила ця «хрущовська відлига». Бо ми озирнулись навколо себе і побачили тверезими очима те болото і багно, у якому бездумно, безініціативно перебували весь час по війні. Повсякденно було живе спілкування, творча думка нуртувала. Ми присвячували вечори політв'язням і не тільки їм (вечір Курбаса, Куліша, Симоненка, Лесі Українки, Шевченка), з колядками ходили на Різдво до наших однодумців.

Особливо запам'ятався вечір Івана Франка, що ми його організували в університетській аудиторії, бо по закінченні всі взяли смолоскипи, запалили і, співаючи українських пісень, попрямували до пам'ятника Івану Франкові. Вулиці були темні, і тільки наша жива колона світла лякала перехожих. Біля пам'ятника ми влаштували справжній концерт. Тоді ще нас не розганяли, не було вказівки...

